

6 سپتمبر 2018

داکتر سید عبدالله کاظم

توضیحی در باره معاهده آب دریای هلمند با ایران در حالات کم آبی و یا خشکسالی های مدهش

محترم جناب وطن دوست دیروز (مورخ 5 سپتمبر) در رابطه با نظر محترم آقای سیحون مبنی بر اینکه به دلیل کمبود آب در دریای هلمند در اثر خشکسالی های متواتر در افغانستان باید در معاهده منعقد بین دو کشور مورخ 22 حوت 1351 تجدید نظر صورت گیرد، در بخش نظر سنجی ها چنین نوشته اند:

«زمانیکه 45 سال قبل معاهده ای با ایران امضا شد، که قرار آن یک مقدار معین آب هلمند باید به ایران پرداخته میشد/شود، وضع اقلیم دنیا و بخصوص افغانستان طوری دیگری بود. کوه های افغانستان بیشتر پُر از برف بودند و دریای هلمند حتماً آب بیشتری از امروز حمل میکرد. فلذا مقدار حق آبه ایران نیز به همان مقیاس بیشتر بود.

اما در طول 45 سال گذشته اقلیم جهان و به همین طور اقلیم افغانستان تغییر کرده است. افغانستان هر چند سال به اثر خشکسالی به مشکلات کم آبی دچار است؛ دریای هلمند دیگر آن مقدار آب فراوان را در خود حمل نمی کند. فلذا مقدار آب که در معاهده 45 سال قبل بالای آن هر دو طرف توافق کرده بودند، بیشتر از آنچه است که افغانستان فعلاً یا در آینده توان پرداخت آنرا به ایران داشته باشد، بدون اینکه خودش به قلت آب گرفتار شود.

نظر به دلیل فوق (قلت آب برای خود افغانها) من پیشنهاد آقای سیحون را طوری فهمیدم، که این معاهده باید از نو تهیه و ترتیب گردد. درین صورت حق آبه جدید ایران کمتر از آنچه خواهد بود که 45 سال قبل تعیین شده است. این پیشنهاد از جانب هرکسی که باشد، به نظرم معقول است. بقیه بزرگان خود بهتر دانند!»

در این ارتباط خواستم به استناد متن معاهده مطالبی را با اختصار خدمت بعرض برسانم که معضله کم آبی و نیز خشکسالی های مدهش در متن معاهده بین دولتین مورد بحث و توافق قرار گرفته و ضرورت به تجدید نظر و یا تعدیل آن احساس نمیگردد، با استناد مواد ذیل معاهده:

در بند "ب"، "ج" و "د" ماده اول که هدف آن توضیح معانی اصطلاحات مندرج معاهده بین افغانستان و ایران راجع به آب دریای هلمند (ایرانی ها آنرا "هیرمند" می نامند) میباشد که بتاريخ 22 حوت 1351 ش مطابق 13 مارچ 1973 در کابل بین محمد موسی شفیق صدراعظم از جانب افغانستان و امیر عباس هویدا نخست وزیر ایران از جانب آن کشور به امضاء رسید، چنین آمده است:

«ب - (یک سال آب) مدتی است از اول اکتوبر الی ختم سپتمبر سال مابعد.

ج - یک سال نورمال آب عبارت از سالی است که مجموع جریان آب از اول اکتوبر تاختم سپتمبر سال مابعد در موضع دستگاه آب شناسی دهرآود بر رود هلمند (هیرمند) بالا تراز مدخل بند کجکی چهار میلیون و پنصد و نود هزار (۴۵۹۰۰۰۰) ایکرفیت (۵۶۶۱۷۱۵) پنج میلیون ششصد و شصت و یک هزار هفتصد و پانزده مترمکعب اندازه گیری ومحاسبه شده است. مقادیر ماهانه سال نورمال در پرتوکول شماره یک منضمه این معاهده ذکر گردیده است.

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنې د لېکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خیر و لولئ

د - دستگاه آب شناسی دهرآود محضاً بحیث (صرفاً بعنوان) شاخص محاسبه جریان - به این منظور که آیا جریان یک سال نورمال را تشکیل می دهد یا نی (یا نمی دهد) شناخته شده است.»

ماده دوم معاهده حقایق ایران را از آب دریای هلمند در سالهای نورمال و فوق نورمال بطور کل توضیح و تثبیت میدارد، و اما ماده سوم معاهده شرح مزید را به رویت یک جدول در هرماه سال با این عبارات مشخص میسازد:

«ماده سوم: در ظرف ماههای سال نورمال آب یا سال مافوق نورمال آب، مقادیر معینه آب از رود هلمند (هیرمند) که در ماده دوم این معاهده تشریح گردیده طبق ستون ۴ جدول آتی در بستر رود هلمند (هیرمند) در مواضع ذیل از طرف افغانستان به ایران تحویل داده میشود:

ماه	تقسیمات اوسط (متوسط) جریان آب به متر مکعب در ثانیه باساس ۲۲ متر مکعب در ثانیه کمیسیون دلتای هلمند	تقسیمات اوسط (متوسط) جریان آب به متر مکعب در ثانیه باساس ۴ متر مکعب در ثانیه حسن نیت	تقسیمات اوسط (متوسط) جریان آب به متر مکعب در ثانیه باساس مجموع ستون ۲ و ۳ این جدول یعنی ۲۶ متر مکعب در ثانیه
اکتوبر	۴۲۳	۰۷۷	۵۰۰
نوامبر	۱۰۷۵	۱۹۷	۱۲۷۲
دسمبر	۱۹۴۸	۳۵۶	۲۳۰۴
جنوری	۲۹۳۵	۵۳۲	۳۴۶۷
فبروری	۶۶۱۲	۱۲۰۴	۷۸۱۶
مارچ	۶۱۹۰	۱۱۲۳	۷۳۱۳
اپریل	۲۶۳۰	۴۸۱	۳۱۱۱
می	۷۶۴	۱۳۹	۹۰۳
جون	۱۶۷۱	۳۰۲	۱۹۷۳
جولای	۱۱۶۱	۲۱۱	۱۳۷۲
اگست	۷۹۳	۱۴۴	۹۳۷
سپتمبر	۱۹۸	۳۴	۲۳۲

الف: مواضع تحویل دهی قرار ذیل اند:

۱ - در موضعی که خط سرحد رود سیستان راقطع میکند.

۲ - در دو موضع دیگر بین پایه سرحدی پنجاه ویک و پنجاه و دو که در خلال مدت سه ماه از انفاذ این معاهده توسط کمیساران طرفین با تثبیت فاصله و سمت هر یک از آن دو موضع از یکی از پایه های

د پانو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د ليکنيزي بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

سرحدی مذکور در جائیکه خط سرحد در بستر رود هلمند (هیرمند) واقع گردیده، تعیین می گردد. تعیین آن دو موضع بعد از تصویب حکومتین (دولتین) نافذ شمرده میشود.

ب: طرفین در مواضعی که در فقره الف این ماده تذکار یافته تاسیسات مشترک و مناسب که شرایط آن مورد قبول طرفین باشد، اعمار (احداث) وآلات لازمه در آن نصب می نمایند تا مقادیر آب معینه مندرج مواد این معاهده بصورت موثر و دقیق مطابق به احکام این معاهده اندازه گیری و تحویل شود.» ماده چهارم معاهده اختصاص دارد به سال هائیکه آب دریا هلمند کمتر از سال نورمال باشد. این ماده تصریح میکند که:

«ماده چهارم: در سالهائیکه در اثر حوادث اقلیمی مقدار جریان آب از سال نورمال آب کمتر باشد و ارقام اندازه گیری دستگاه آب شناسی دهرآود جریان مربوط به ماههای قبل ماه مورد بحث را نسبت به ماههای مشابه سال نورمال آب، مقدار کمتری نشان دهد، ارقام مندرج در ستون ۴ جدول ماده سوم به تناسبی که جریان واقعی ماههای ماقبل همان سال آب سال (درین صورت جریان ماه مارچ ماقبل الی ماه مورد بحث) باماههای مشابه یکسال نورمال آب دارد، برای ماههای آینده همان سال آب تعدیل مییابد و مقادیر تعدیل شده در مواضع مندرج ماده سوم به ایران تحویل داده میشود.

هرگاه در ظرف یکی از ماههای آینده بعد از ماه مورد بحث، دستگاه آب شناسی دهرآود مقدار آبی برابر یا مازاد بر آب ماه مشابه سال نورمال را نشان دهد، آب ماه مورد بحث طبق ستون ۴ جدول ماده سوم تحویل میشود.»

ماده پنجم معاهده بر مکلفیت های هر دو طرف در قبال مواد مندرج معاهده وضاحت می بخشد، چنانکه در آن ماده صراحتاً تذکار رفته است:

«ماده پنجم: افغانستان موافقت دارد اقدامی نکند که ایران را از حبابه آن از آب رود هلمند (هیرمند) که مطابق احکام مندرج ماده دوم و سوم و چهارم این معاهده تثبیت و محدود شده است، بعضاً یا کلاً محروم سازد.

افغانستان با حفظ تمام حقوق و باقی رود هلمند (هیرمند) هر طوریکه خواسته باشد، از آن استفاده می نماید و آنرا بمصرف می رساند.

ایران هیچگونه ادعائی بر آب هلمند (هیرمند) بیشتر از مقادیریکه طبق این معاهده تثبیت شده است، ندارد. حتی اگر مقادیر آب بیشتر در دلتای سفالی هلمند (هیرمند) میسر هم باشد و مورد استفاده ایران هم بتواند قرار گیرد»

متباقی مواد معاهده از ماده ششم تا ماده دوازدهم بیشتر به صورت اجراء و تطبیق مواد معاهده اختصاص دارند و اما ماده یازدهم در مورد حالات خشکسالی مدهش که موجب نرسیدن آب به دلتای هلمند گردد، شرحی دارد با این عبارت:

«ماده یازدهم: هرگاه خشکسالی مدهش یا بروز حالات مجبره (فورس ماژور) رسیدن آب رابه دلتای هلمند (هیرمند) موقتاً ناممکن سازد، کمیساران طرفین فوراً به مشوره پرداخته پلان (طرح) عاجل لازمه را بمنظور رفع مشکلات وارده ویا تخفیف آن تهیه و به حکومتین (دولتین) مربوط خویش پیشنهاد می نمایند.»

به اساس مواد فوق الذکر مندرج معاهده، معضله کمبود آب دریای هلمند درسال هائیکه آب دریا پایانتر از سال نورمال باشد و یا در سالهای خشکسالی مدهش میتواند مقدارحقابه ایران با همکاری کمیسارهای رسمی هردو جانب در محل اندازه گیری آب در دستگاه آب شناسی "دهراود" تثبیت گردد و نظر خود را آنها برای دولتین خویش ارائه و پیشنهاد نمایند تا در اثر مذاکرات دیپلماتیک با حفظ مواد کلی معاهده یک راه حل منطقی و با تفاهم پیدا شود. لذا لزومی برای تجدید نظر در مواد معاهده احساس نمیشود.

قبلاً اینجانب در کتاب "بررسی تحلیلی و تاریخی معاهده آب دریای هلمند بین افغانستان و ایران"، منتشره همین پورتال به سؤالی جواب گفته است که: اگر معاهده در آنوقت امضاء نمی شد، چه زبانی را در آینده برای کشور بار می آورد؟ در پاسخ به این سؤال تشریحات مفصل در بخش "پاسخ به سؤالات" به ارتباط سه اصل حقوقی (: یکی حق استفاده یا تمتع Right of Beneficiary ، دیگر حق اولیت یا تقدم Right of Priority و بالاخره حق حاکمیت Right of Sovereignty) ارائه گردیده است.

به تاسی از نظر محترم آقای انجنیر میراکبر رضا - یک تن از شخصیت های مسلکی افغان (سابق وزیر زراعت و عضو هیئت مذاکره کننده با جانب ایرانی): «انکشاف وسیع استعمال آبهای ملی حتمی و ضروریست و یا با موجودیت معاهدات قاطع که حق ملی افغانستان را برای همیشه حفظ کند، باید اقدام کرد. بنابراین ما اقدام کردیم که بصورت ممکن یک معاهده قطعی را با ایران منعقد کنیم، زیرا ادامه وقت به نفع افغانستان نبود. به دلیل اینکه ایران مملکت دارا [غنی] بود، میتواند که سطح کشت خود را در سیستان بیشتر توسعه دهد و در این حال آب زیاد را مصرف کند و حق اولیت استعمال آب را برای سیستان ادعا کند که باز ما نمیتوانستیم در هیچ محکمه بین المللی اقامه دعوا کنیم و نمیتوانستیم با کم کردن مقدار آب حیات یک کتله بشری را که زندگی شان به آن آب بسته بود، از این حق محروم سازیم.»

انجنیر رضا اذعان میدارد که: « به این دلیل کوشش شد که معضله 120 ساله آب را تا جائیکه ممکن بود و در قدرت و توان حکومتهای افغانستان بود، زودتر فیصله کنیم و یک اندازه مشخص را به حیث حقابه به جانب ایران تثبیت کنیم که بیشتر از آن حق مطالبه آب را کرده نتوانند. و در اینکار تلاش بعمل آمد تا هرچه زودتر این موضوع فیصله شود و این یک خدمت مهم از نگاه مؤظفیت و مسئولیت ملی شمرده میشود.»

از شرح فوق واضح میشود که: اگر 45 سال قبل مقدار حقابه ایران از آب دریای هلمند بوسیله معاهده منعقد شده مشخص و تعیین نمیگردید، در طی این مدت با انکشاف سریع سیستان در ایران، مقدار آب مورد ضرورت آنها حالا بسیار زیادتر از حقابه معینه آنوقت می بود و افغانستان مجبور بود به اساس قوانین بین المللی این حق ایران را برطبق ضرورت جاری و کنونی آنها قبولدار شود که از اندازه 26 مترمکعب فی ثانیه بسیار بیشتر می بود. لذا عقد معاهده آب هلمند در آنوقت سهمیه ایران را از آب دریای هلمند برای همیشه معین و مشخص نمود و طوریکه در ماده پنجم معاهده بصراحت ذکر شده است که: «افغانستان موافقت دارد اقدامی نکند که ایران را از حقابه آن از آب رود هلمند(هیرمند) که مطابق احکام مندرج ماده دوم و سوم و چهارم این معاهده تثبیت و محدود شده است، بعضاً یا کلاً محروم سازد. افغانستان باحفظ تمام حقوق و باقی رود هلمند (هیرمند) هرطوریکه خواسته باشد، از آن استفاده می نماید و آنرا بمصرف می رساند. ایران هیچگونه ادعائی برآب هلمند (هیرمند) بیشتر از مقادیریکه

طبق این معاهده تثبیت شده است، ندارد. حتی اگر مقادیر آب بیشتر در دلتای سفلی هلمند (هیرمند) میسر هم باشد و مورد استفاده ایران هم بتواند قرار گیرد.»

به این اساس عقد معاهده مذکور 45 سال قبل یک اقدام مفید و بجا و قابل قدر بوده و لزومی برای تعدیل آن دیده نمیشود، اما با مذاکرات دیپلماتیک میتوان موضوع را برطبق مواد مندرج معاهده در سال هائیکه آب دریای هلمند کمتر از نورمال میباشد و همچنان طی سالهای خشکسالی مدهش با تفاهم بین دو کشور و یا بوسیله هیئت های منصف حل کرد.

د پانو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ